

tározatukat javítsák vagy egészítsék ki, illetőleg adjanak feleletet a megváltoztatott vagy kiegészített kérdésekre. (6) Ha az esküdtek ragaszkodnak ahhoz a határozatukhoz, melyet a bíróság homályosnak, hézagosnak vagy önmagának ellenmondónak jelentett ki, az ügy az esküdtbírósnak következő ülészakára utasítandó. A felfolyamodásnak felfüggesztő hatálya van.”

⁵⁰ KHN. XXXIV., 1896, i. m. 127. p.

⁵¹ KHN. XXXIV., 1896, i. m. 136. p.

⁵² Az 1892. február hó 18-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai: Főrendi Ház. Irományok (a továbbiakban: FHI); Főrendi Ház. Napló (a továbbiakban: FHN).

⁵³ FHN. VII. (1896/97) 6–7. p., FHI. XXIII. 989. szám. 5–8. p.

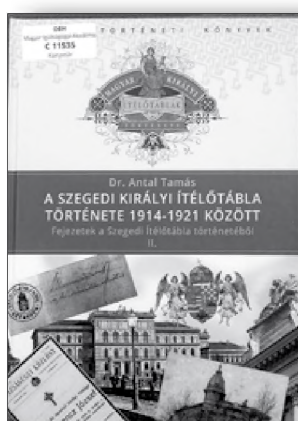
⁵⁴ FHN. VII. (1896/97) 8–10. p.

⁵⁵ Finkey Ferenc: Az esküdtszék a magyar büntető eljárásban. *Jogtudományi Közöny*, 1898. november 4. 311. p. Lásd még tőle: Tanulmányok esküdtbíróságaink három éves működéséből, I–II. *Jogtudományi Közöny*, 1903. március 13., március 20., 94. p., 101–102. p.

⁵⁶ Antal Tamás: A büntetőeljárás jogszabályi forrásai Magyarországon a polgári korban. In *Jogtudományi Közöny*, 2016. december, 611–618. p., különösen: 615–618. p.; uő: *A Szegedi Királyi Ítéltábla története 1914 és 1921 között*. Budapest–Szeged, 2015, OBH–Szegedi Ítéltábla, 113–134. p. /Bíróságtörténeti könyvek. Fejezetek a Szegedi Ítéltábla történetéből II./

⁵⁷ Antal 2006, i. m. 253–263. p.

⁵⁸ Vámbéry 1900, i. m. 15–18. p.

A SZEGEDI KIRÁLYI ÍTÉLTÁBLA TÖRTÉNETE 1914 ÉS 1921 KÖZÖTT. FEJEZETEK A SZEGEDI ÍTÉLTÁBLA TÖRTÉNETÉBŐL II.

Antal Tamás

2015 novemberében megjelent a Szegedi Ítéltábla történetét bemutató könyvsorozat 2. kötete is, amely a Szegedi Királyi Ítéltábla 1914 és 1921 közötti időszakát három témakörben dolgozza fel. Az első téma a világháború, a második témakör az 1918–1919. évi forradalmak, a harmadik témakör pedig abba enged betekintést, milyen bonyodalmakkal kísérte zajlott az ítéltábla székházváltása a kolozsvári egyetem városba költözése miatt.

ISBN 978 963 12 3718 4 – Országos Bírósági Hivatal, 2014, 186 p.

Az egykor a Kúriának, a budapesti királyi ítéltáblának, a Koronaügyészségnek és a budapesti királyi főügyészségnek otthont adó Kossuth téri Igazságügyi Palota ünnepélyes megnyitóját 1896. október 20-án tartották meg. Az azóta eltelt 120 évben az épület funkciója többször változott, ma a Néprajzi Múzeumnak ad helyet. 2013. április 5-én Justitia – jelképesen – újra elfoglalta helyét az Igazságügyi Palotában.² A kormányzati elképzelések szerint 2020 tavaszára elkészülhet Budapesten a Múzeumi Negyed, amely otthont adhat majd a Néprajzi Múzeumnak, és legfőbb bírói fórumunk, a Kúria visszaköltözhet a millennium évében átadott épületébe.

1. A Kúria régi épülete

Az 1723. évi bírósági reformot követően a Kúria akkori két tagozata, a hétszemélyes tábla és a királyi tábla Pesten székelt, annak ellenére, hogy Pest tanácsa mindent elkövetett, hogy az ország legfőbb ítélkező fóruma ne a városban kerüljön felállításra. Attól féltek ugyanis, hogy a bíróságnak ingyen helyiséget, a személyzetnek pedig ingyen lakást kell biztosítani.³ A Kúria azonban Orczy Ist-

Bódiné Beliznai Kinga¹

120 éves az Igazságügyi Palota

ván jászkun kapitány, majd alországbíró házáat (Uri utca 45., ma Petőfi Sándor u. 16.) vette bérbe, és itt tartotta meg első ülését 1724. május 2-án.

A Kúria 1770-ben kapott saját székházat, amikor Mária Terézia 32 000 aranyforintért megvásárolta a mai Curia utca és Ferenciek tere sarkán álló épületet akkori tulajdonosától, szeleczi és boczonádi Szeleczyk Mártontól, aki az adásvételi szerződés tanúsága szerint „Obristwachmeister des löbl. Nádasdy Regiments, vice Judicis Curiae” volt, majd kilenc évben keresztül Pest vármegye alispánjaként működött.

A ház már a 17. században is állt, szerepelt a Budavár visszavétele utáni első pesti házösszeírásban. Egyik tulajdonosa Donat Johan Heissler tábornagy (Pfalz, 1648

Az Igazságügyi Palota épülete

– Szeged, 1696) volt, aki többek között részt vett a magyarországi törökellenes hadjáratokban, illetve a Thököly-felkelés elleni erdélyi harcokban. A következő tulajdonos Pöckh János élelmezési biztos.⁴ A szinte romokban álló épületet 1724-ben vásárolta meg Szelezky 6000 forintért, és tágas, emeletes házat építtetett, amelyet 1738. évi végrendeletében ispotálynak szánt.

1783-ban II. József a Kúriát Budára helyezte, a Kúria copf stílusú épületébe pedig a nagyszombati egyetem jogi és bölcsészeti kara költözött. A Kúria az 1782-ben feloszlott klarissza apácák rendházában kapott elhelyezést, amelyet Franz Anton Hillerbrandt tervei szerint építettek át a Kúria, illetve az Országház céljára.⁵ A bíróságnak szánt Úri utcai szárny 1783-ban készült el. A templomot három szintre osztották,

tornyát és oromfalát a főpárkány magasságáig lebontották. Új kaput nyitottak, díszlépcsőházat építettek. (Az Országház utcára néző szárnyat 1785-ben az országgyűlés számára alakították át.)

A Kúria Pestre való visszahelyezéséről az 1790/91:XXXIX. tc. döntött:

„Mivelhogymind a jog és igazság könnyebb és gyorsabb kiszolgáltatása, mind a Dunán innen fekvő három

kerület érdeke, mind végül a hely fekvése és a pörösködők nagyobb kényelme s a költségek megtakarítása követeli, hogy a királyi Curia Pestre, mint előbb is annak állandó tartózkodáshelyére, visszavitessék:

1. § Azért a karok és rendek alázatos előterjesztésére, Ő királyi szent felsége gondoskodni fog, hogy mindjárt az országgyűlés szétoszlása után, a királyi Curia az említett

Az egykori klarissza rendház Budán (Országház u. 28.)

szabad királyi Pest városába áthelyeztessék és ott állandóan maradjon.”

A Kúria „a régi Pest igazi nevezetessége volt, ugyanazon semmit mondó, unalmas kifejezésű épület, mint a többi középület. Hosszú, egyemeletes ház, melynek földszinti ablakán a gyermek is benézhetett. [...] termei alacsonyak, folyosói szűkek, mint a zárdákban szokott”.⁶ Lyka Károly művészettörténész szerint a Kúria régi épületébe „nem illett bele” a modern magyar igazságszolgáltatás. „Abban a fojtó levegőben csak a régi sablonok élhettek terméketlen életüket. A Ferenciek terén álló nagy szürke ház sokkal inkább jelképezte elmúlt idők meddőségét, semhogy az új igazságszolgáltatás szellemét külsőképpen is kifejezni képes lett volna.”⁷

A pesti városház építésének idejére a polgármesteri és a városbírói hivatal költözött a Kúria épületébe, a legfőbb bírói fórum pedig Laffert Antal (mai Petőfi Sándor és Régi posta utca sarkán) álló házában kapott elhelyezést.

Az 1838. évi árvíz a Kúria épületét sem kímélte. Az árvizet követően a mai

Arany János és Október 6. utca sarkán álló Ürményi-féle ház⁹ megvételét és a legfőbb bírói fórum céljainak megfelelő átalakítását tervezték. A vételár és az átalakítási költségek azonban olyan magasak lettek volna, hogy a terv kivitelezése pénzügyi akadályokba ütközött. Így az árvíz okozta károkat igyekeztek helyrehozni, a megromlott helyiségek helyreállítása két évig tartott. 1845-ben újabb előterjesztés készült, amely a Kúria épületének lebontását, majd a telken új épület építését javasolta. Az 1848–49. évi események folytán a Kúria építkezési ügye szünetelt, a szabadságharcot követően a császári főtörvényszék költözött be, a Kúria 1861-ben¹⁰ foglalta vissza az épületet.¹¹

2. Az új épület építésének előzményei

A Kúria új épületének első terveit 1864-ben készítette Ybl Miklós. Andrassy György országbíró a terveket jóváhagyta, és a kivitelezési munkálatok mielőbbi megkezdéséről tárgyalt a kormányhatóságokkal. Az új épület kialakításához négy szomszédos telek, illetve ház (Formagyi-, Krick-, Miksics- és Cziko-féle házak) kisajátítására lett volna szükség az akkori Sebestyén utcában. Az új épületet két és fél emeletesre tervezték, amely a hétszemélyes táblán és a királyi táblán kívül a váltótörvényszéknek és

a váltófeltörvényszéknek is helyet adott volna. Az utcáról beszűrődő zavaró zajok kiküszöbölése érdekében a tárgyalótermek egy kivételével udvarra nézőek lettek volna. Az építési költségeket – a kisajátítási költségeket nem számítva – 874 000 forintra becsülték.¹² A házkisajátítások viszont olyan tetemes összegeket emésztettek volna fel, hogy 1864 nyarán az építés ügye egy időre megakadt.

A Ferenciek terén való elhelyezést egyébként sem találták célszerűnek, mivel Pest városa „mióta a Kúria ott van folytonosan azon kellemes kényszerűségben érzi magát, hogy ülésekkor e fűtőházat ellánczoltassa, nehogy a kocsik rázkódtató dörgése a tanácskozást akadályozza. Ez pedig oly nagy hátrány a városra nézve, hogy azt egy új Kúria épületénél nem lehet tekintetbe nem venni, s a városnak joga van követelni, hogy e botrány jövőre megszüntessék.”¹³

A kiegyezést követően Horvát Boldizsár igazságügy-miniszter vetette fel egy új igazságügyi palota¹⁴ építésének szükségességét. 1868-ban Szkalnitzky Antal és ifj. Koch Henrik építészeket bízta meg, hogy a Kúria

regi épületének helyére igazságügyi palotát tervezzenek. Horvát Boldizsár Szkalnitzkyt és Kochot Németországba, Belgiumba, Franciaországba és Angliába küldte, hogy tanulmányozzák az ottani bírósági épületeket. A tervek el is készültek, az építkezés azonban elmaradt.

A Kúria bővülő hivatalai számára 1869-ben megvásárolták a szomszédos Kovács-házat, melyben az 1860-as években a jogászság kedvelt találkozóhelye, a Fillinger-kávéház működött. „A hatvanas évek ifjúságának híres tüntetéseit itt beszéltek meg, itt szervezték. Abban az időben a közéletbe bele játszott a füstös Fillinger-kávéház.”¹⁵

Az igazságügyi palota építéséről tanácskoztak 1871 februárjában Mailáth György semmitőszéki elnök vezetésével kúriai, ítéltáblai és törvényszéki bírák. A Kúria semmitőszéki osztályának nagytermében tartott összejövetel szakértő vendége Koch Henrik építész volt. Mailáth arra kérte a megjelent főbírókat, hogy – az érdemi tárgyalások mielőbbi megkezdését elősegítendő – szolgáltatassanak pontos adatokat arról, hogy az egyes bíróságoknak valamennyi hivatalukkal együtt hány helyiségre volna szükségük a megfelelő működéshez. Az adatok összegzésével és a kérdés előadásával Ráth Györgyöt, a Kúria semmitőszéki osztályának frissen kinevezett bíráját bízta meg.¹⁶

A Kúria régi épülete a mai Ferenciek terén⁸

Az elsőfokú bíróságok szervezetéről és működéséről szóló törvényjavaslatok tárgyalásával egyidejűleg 1871 folyamán szakbizottság felállítására is sor került, amelynek elnöke Mailáth György, tagjai pedig a fővárosban működő bíróságok elnökei, az igazságügyi minisztérium kiküldöttje, valamint két műépítész voltak.

A szakbizottságnak a következő „előkérdéseket” kellett megvitatnia:

- „1. Vajjon célszerű és kivihető volna-e, úgy a felelbiteli, mint az első folyamodású bíróságoknak a fővárosban egy épületben leendő elhelyezése [...];
2. vagy pedig két teljesen külön álló épületben helyeztessenek el a bíróságok;
3. melyik városrész lenne legalkalmasabb ezen épület vagy épületek emelésére.”¹⁷

A budapesti adottságokra figyelemmel – bár a központosítást tartotta volna célszerűnek – a szakbizottság a fellelbiteli és az elsőfokú bíróságok két külön épületben való elhelyezését látta megvalósíthatónak, két szomszédos, de legalábbis egymáshoz közel eső telken. A bizottság felsorolta a számításba vehető telkeket is azzal, hogy a Kúria akkori telkét nem javasolja, „mert az a kir. ítélőtábla épületének hozzáadásával és az azokat környező hat magánépület kisajátítása esetén sem elegendő [...] a felsőbb bíróságok számára emelendő épület céljaira”¹⁸.

1872 áprilisában a szakbizottság az ún. Schopper-féle telket vagy a Múzeum körüli Kunewalder-féle házat és a Beleznay-kertet javasolta arra az esetre, ha a bíróságok elhelyezésére egy épületben kerülne sor. A bizottság utalt arra is, hogy ezek a telkek önmagukban nem elég nagyok a bírósági épületek céljaira, így azokat a szomszédos telkekkel bővíteni kellene. (A Schopper-féle telken később az Országház épült fel, míg a korábban a Pesti Állatgyógyintézetnek helyet adó Kunewalder-féle házba a Műegyetem¹⁹ költözött, a Beleznay-kert-féle telken pedig magánházak épültek.)

A szakbizottság az Egyetem utca – Papnövelde utca – Hímző utca vagy a Ferencz József rakpart – Sörház utca – Molnár utca – Borz utca, illetve az Üllői út – Ósz utca közti telekrészt javasolta arra az esetre, ha a bíróságok elhelyezésére két külön épületben kerülne sor. (A 19. század végére e telkek nagyrészt beépültek, a harmadik telken ma is a Semmelweis Egyetem egyik épülete áll.)

A költségvetést terhelő nehézségek miatt 1873-tól szüneteltek a megkezdett törvénykezési reformok is. 1879-ben a Kúria Ferenciek terén álló épületét egy emelettel bővítették, ahol három ülésterem és az elnöki szoba kapott helyet.

1881. május 31-én a főrendiház ülésén Mailáth György országbíró interpellációt nyújtott be Pauler Tivadar igazságügyi-miniszterhez egy Budapesten felállítandó igazságügyi palota tárgyában:

„Tekintve, hogy a Budapesten levő főbb bíróságok hivatali helyiségeinek egy épületben leendő egyesítése az igazságszolgáltatás helyesen felfogott érdekében fekszik; tekintve, hogy az erre vonatkozó előmunkálatok a magyar királyi igazságügyi-ministerium rendelkezésére állanak;

tekintve, hogy az e célból netalán kötendő törlesztési kölcsön felvételére a jelen körülmények kiválóan kedvezőknek mutatkoznak, azon tiszteletteljes kérdést intézem az igazságügy-minister ő nagyméltóságához:

szándékozik-e az 1872. évben elejtett fonalat felfogva a fentjelzett irányban intézkedni és a jövő költségvetésnek előterjesztése alkalmával e körülményt is figyelemre méltatni?”²⁰

Mailáth célszerűnek tartotta volna, hogy ne csak a legfőbb ítélkező fórumot, hanem a Budapesten székelő valamennyi bíróságot, ha nem is egy épületben, de legalább egymáshoz közel helyezték el, „ugy, hogy a jogkereső közönség egy helyen találja fel emberben és dologban mindazt, a mire ügyes bajában szüksége van”. A párizsi, illetve a brüsszeli igazságügyi palotát úgy építették, hogy „azon nagy teremben, mely összekötő kapcsul szolgál az igazságszolgáltatás minden ágának, sokszor két-három percz alatt szóval intézhetnek el ügyek, melyek elintézésére itt napokra terjedő utánjárás szükséges, mert bizonyos meghatározott órákban bírák és ügyvédek, jegyzők és általában jogkeresők találkoznak és minden segédadat nyomban rendelkezésükre áll.”²¹

Bár Pauler Tivadar az interpellációra adott válaszában a pénzügyi nehézségekre hivatkozva nem találta időszerűnek a kérdést, az építkezés ügye 1882-ben ismét felmerült. Kállay Béni, a Monarchia közös pénzügyminisztere ugyanis törvénykezési célokra átengedte a Vámház épülete mögötti Sóház-telket, a közmunkák tanácsa pedig azt javasolta, hogy a Kúria épülete a Várba, a Dísz térre a Honvédelmi Minisztérium akkori épülete mögött kerüljön felépítésre. Valamennyi bíróság egy épületben történő elhelyezésére Mailáth György a Sóház-telket javasolta, míg két külön épület emelése esetén a Kúria építésére a Várban felkínált telket tartotta megfelelőnek.

A Sóház-telken végül a Nagycsarnok épült fel. A Várban történő elhelyezésnek közben szép számmal akadtak ellenzői is. Főként arra utaltak, hogy a budai vár közlekedési szempontból a főváros legnehezebben megközelíthető városrésze, „a hova, ha a jogkereső közönség el akar jutni, kétszer, de sőt háromszor is kell a közlekedési eszközöt változtatni, a mi mind megannyi időpazarlással jár, a hol semmi üzleti élet nincsen, a hová tehát az utat minden egyes polgár csupán a célból kénytelen megtenni, hogy ezen főbb bíróságoknál levő egy dolgát elvégezze.”²²

1891-ben a budapesti ügyvédi kamara feliratot nyújtott be Szilágyi Dezső igazságügyi-miniszterhez, amelyben az igazságügyi palota felállítását szorgalmazta:

„[...] Hazánk legfőbb bírósága és legnagyobb főtörvényszéke mint Excellenciád előtt is nagyon jól van tudva, oly elavult, díztelen épületben van elhelyezve, a mely nemcsak hogy az igazságszolgáltatásnak nem válik dízére, hanem még a közegészségügyi követelményeknek sem felel meg. Helyiségei szűkek, sötétek, nyáron fullasztó meleg uralkodik bennük, míg télen a déli órákban is gyertyalánggal kénytelenek a felső igazságszolgáltatás napszamosai a hiányzó napsugarat pótolni, hogy a periratokat olvashassák, a mi a mai írásbeli eljárás mellett elég nagy baj.

[...] szükségesnek látjuk, hogy az a pesti oldalon lehetőleg a főváros központjában építtessék. A szóbeliség és

nyilvánosság megköveteli, hogy a jogkereső közönség a bíróságot a lehető legközelebb találja és hogy ha a bíróságnál személyesen kell megjelennie, ne legyen kénytelen olyan utat megtenni, mely helyben is fél, vagy éppen egy egész napjába kerülne. Az igazságszolgáltatás, mint állami intézmény az állampolgárok kedvéért van s ha áll az az általánosan elismert princípium, hogy az igazságszolgáltatást, a bírót minél közelebb kell hozni az állampolgárokhoz, a jogkereső közönséghez, úgy itt sem szabad azt mellőzni.

Culturális fejlődésünk naponként közelebb visz a nyugat-európai civilizáció színvonalához, a melynek pedig egyik legfőbb életbölcseisége éppen abban rejlik, hogy mindenki igyekezzék idejét a lehető legjobban és leggyümölcsözőbben értékesíteni. Innen van az, hogy csaknem valamennyi nyugat-európai nagy városban az összes bíróságok lehetőleg a központban vagy a főforgalmi vonalon fekvő központi épületben helyeztetnek el.

[...] még egy körülményre bátorcodunk Nagyméltóságod nagybecsű figyelmét felhívni. Hitünk szerint a legközelebbi idő meg fogja hozni a polgári és bűnvádi szóbeli eljárást. A felsőbíró-sági palota nem egy-két évre, hanem évtizedekre fog épülni. Azon óhajunknak adunk tehát kifejezést, hogy az épület ezen eljárások igényeire való tekintettel terveztessek, nem előadói szobákra, hanem tárgyalási és pedig felső bíróságok és az ország méltóságának megfelelő díszes, tágas termekre lesz szükség megfelelő várakozó helyiségekkel (salles des pas perdus). Nem volna helyes, ha ismétlődne az az eset, mely az elsőbíró-sági törvénykezési palotánál mindjárt a használatnak való átadása alkalmával oly sajnosan mutatkozott, a hol az előadói szobákról nagy tépazarlással van gondoskodva, míg a tárgyaló termek a helylyel való takarékoskodás miatt a célznak meg nem felelnek [...]

Ezeket kívántuk Nagyméltóságod elé terjeszteni s [...] egyszermind esedezünk, hogy a budapesti kir. ítélőtábla és m. kir. Curia részére a szóbeliség és nyilvánosság igényeinek megfelelő, a pesti oldalon, lehetőleg a forgalmi központban elhelyezendő díszes épület emelése végett a szükséges lépéseket mielőbb megtenni méltóztassék.²²³

1891 tavaszán Szabó Miklós kúriai elnök hosszabb ideig értekezett Hauszmann Alajos műegyetemi tanárral és műépítésszel a Kúria és a kir. ítélőtábla számára építendő

„díszes palotáról”. Bár az igazságügy-miniszter ellenezte, hogy az épület az új parlamenttel szemben épüljön fel, a miniszterelnök, a város és a Közmunkák Tanácsa ezt a teltet találta a legmegfelelőbbnek.²⁴

3. Építkezés az Országházzal szemben

Az 1893:XIII. tc. felhatalmazta az igazságügy-minisztert, hogy „az V-ik kerületben fekvő, a Nádor-, Alkotmány-, Honvéd- és Szalay-utcák által határolt 1810 négyyszögöl telken²⁶ a magyar királyi Kúria, a budapesti kir. ítélőtábla, a koronaügyészség és a budapesti kir. főügyészség elhelyezésére szolgáló igazságügyi palotát emeltesse, „s az e célból szükséges építési költségek fedezésére a telekvétellel és belső berendezéssel együtt a pénzügyminiszter kezelése alatt álló »Magyar készpénzbiztosítéki alap«-ból 2.183,000 [...] forint, [...] kölcsönt vehessen fel.”²⁷

Hauszmann az 1891. november 7-én kelt 1891/10.982 számú I. M. rendeletben bízta meg az épület tervezésével. A „kartársak” szerint mintául a Paul Wallot által tervezett berlini Reichstagsgebäude szolgált.²⁷ „Wallot épp az ellenkezője volt Hauszmannnak: a világot egy tömegnek látó és a tömegeket nagyszabású arányérzékkel egyensúlyozó építő. Ilyennek mutatja berlini parlamenti épülete is. Holott Hauszmann palotája monumentalitás nélkül való kellemes és ízléses épület. Hauszmannnak bizonyára a legharmóniásabb al-

Hauszmann Alajos az 1870-es években²⁵

kotása.²²⁸ Ybl Ervin szerint „Hauszmannnak Wallot iránt való hódolata is érvényesül, de építésünk itt méltó idősebb kollégájához, sőt bizvást állíthatjuk, hogy a Kúriánk főhomlokzata nemesebb, könnyedebb a berlini Országház frontjánál.”²⁹

Az elkészült vázlatokat 1892-ben a Kúria és a kir. ítélőtábla bíráiból álló bizottság bírálta el. A megjegyzések figyelembevételével készült el a végleges terv a költségvetéssel együtt. Hauszmann 1893 tavaszán nyújtotta be a tervet Szilágyi Dezső igazságügy-miniszterhez. A terv elfogadása után Szilágyi Dezső 1893 májusában terjesztette elő az igazságügyi palota felállítását célzó törvényjavaslatot az országgyűlésben, mivel „azon állami épületek, melyek a m. kir. Curia és a budapesti kir. ítélőtábla elhe-

A berlini Reichstagsgebäude

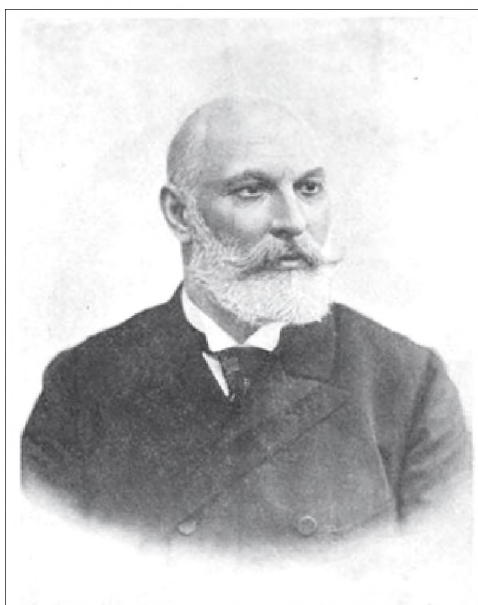

A budapesti Igazságügyi Palota

lyezésére szolgálnak, czélszerűtlen beosztásuknál fogva a legszerűsebb igényeket sem elégítik ki, ódonóságuk következtében pedig közbiztonsági és egészségi tekintetben épen veszélyesek, és miután a Hatvani-utczának³⁰ a Budapesten emelendő IV-ik dunai hid megnyitására okvetlen bekövetkező meghosszabbításakor a m. kir. Curia épülete – annak jelentékeny része az új útba esvén – lebontás alá kerül, az építkezés elől tovább kitérni lehetetlen.”³¹

Hauszmann Alajos tervei alapján 1893. augusztus 16-án kezdődött meg az építkezés, hiszen a millenniumi év egyik emlékének tervezett Igazságügyi Palotának 1896-ra el kellett készülnie.

Szilágyi Dezső „nagy hangsúlyt fektetett a Kúria építésére, rendkívül érdeklődött, előterjesztéseimet mindenkor honorálta [...]” – írta Hauszmann Alajos naplójában. „Művészi alkotásokról a költségvetésben nem volt gondoskodva, és amikor Lotz mennyezeti festményre, a trigára és a Justícia szoborra vonatkozó előterjesztést tettem, azt mondta: »El lehetünk készülve, hogy a túlkiadások miatt erősen meg leszünk támadva, de ez engem nem bánt, az emberek csakhamar elfelejtik, hogy mibe került a dolog, de az alkotások megmaradnak, hirdetni fogják a magyar művészetet, és azt, hogy volt érzékem és szívem a művészetnek áldozatot hozni.«”³²

Hauszmann Alajos

4. Az Igazságügyi Palota megnyitása

Az épület átadására 1896. május 1-én, zárókövének letételére pedig a millenniumi ünnepségek keretében október 20-án került sor. Erről az ügyvédek tekintélyes szaklapja ekként tudósított: „Hogy Justiciának ily fényes palotát emeltek, ez nagy fontosságú mozzanata annak a törekvésnek, mely hazánkat a civilizáció terén pár évtized alatt

teljesen egyenrangúvá tette azon államokkal, melyek már az efféle külsőségekben is fényesebbnél fényesebb történelmi lapokat tudnak felmutatni.”³³

A Vasárnapi Ujságban pedig Komor Marcell építészként méltatta Hauszmann művét: „Valóban merész vállalkozás volt az új igazságügyi palotát épen az új országház tőszomszédjába építeni, a melynek hatalmas nagysága a kúria palota hatását könnyen elnyomhatta volna. Annál nagyobb a tervező építész érdeme, hogy a stílus és megoldás kellő átgondolása által az új országháznál aránylag sokkal kisebb palota teljes érvényesülését el tudta érni.”³⁴

Edvi Illés Aladár Budapest műszaki útmutatójában így írt az épületről: „Mesterkéletlen, egyszerű és világosan elrendezett alaprajzának beosztása a külső felépítménnyel következetes és jellegző kapcsolatban áll. Amint a palota külseje hatalmas méreteivel, nagyszabású

arányaival és a választott stílformáinak szépségével hat, úgy visszatükrözi annak belseje is a finom ízlést s művészi dekorációt, a fényes és mégis egyszerű pompát. Szobrászat és festészet egyaránt közrehatottak az épület monumentális jellegének kifejezéséhez.”³⁵

A régi épületből 1896. július közepén kezdődött meg a költözködés az új Országházzal szembeni palotába. „Az akták csomagolását már megkezdték – adta hírrül a *Budapesti Hírlap* –, de jó sok időbe kerül, a míg a papirosnak ezt a rengeteg tömegét átszállítják az új palotába. Hatvan butorszállító kocsit fogadtak, de még így is sok bajjal fog járnai a kúria költözködése.”³⁶

Az új épületben, „melyet a törvényhozás bölcsessége és a kormány gondoskodása a felsőbb bíróságok részére emelt”, a Kúria 1896. szeptember 1-én tartotta első teljes ülését. Szabó Miklós kúriai elnök ekképp üdvözölte „az igazság új otthonának” megnyitását: „Az új épületnek felavatása a jövő hó [október] elején fog Ő csász.

és apost. királyi Felségének jelenlétében megtörténni és az ezredéves ünnepélynek egyikét fogja képezni.

A körülmények azonban úgy hozták magukkal, hogy az épületet addig is igénybe kellett már venni. A kir. Curia áthozta magával régi jelszavát: »justitia regnorum fundamentum«, a kir. Curia tagjai pedig áthozták magukkal kötelességérzetüket, önfeláldozó munkásságukat és igyekezni fognak, hogy azon tekintélyt, melyet a tulajdonoknál fogva a kir. Curianak a régi épületben szereztek, az új épületben is ne csak megtartsák, hanem még növeljék is és hogy Ő csász. és apost. királyi Felségének és az egész országnak eddig is élvezett bizalmát a jövőre is megóvják.³⁷

Az október 20-i ünnepélyes megnyitóra Erdély Sándor igazságügy-miniszter küldette szét a meghívót:

Az előcsarnok Justitia szobrával

„A magyar kir. Curia, a budapesti kir. ítélőtábla és a budapesti kir. főügyészség elhelyezésére szolgáló igazságügyi palota 1896. évi október hó 20-án tartandó zárkőletételi ünnepélyének programja:

1. Ő császári és apostoli királyi felsége d. e. 11 órakor érkezik a palota főbejáratához.
2. Ő császári és apostoli királyi felségét a főbejáratnál a miniszterelnökkel s a kormány jelenlevő tagjaival az igazságügyminiszter fogadja s felkéri az ünnepély megtartására.
3. Ő felségét a kormány tagjai a nagy csarnokban felállított emelvényre kísérik, hol az igazságügyminiszter a meghívottak jelenlétében rövid beszédet mond.
4. Ő felsége megadja az engedélyt a zárkőokmány felolvasására.
5. A m. kir. Curia másodelnöke felolvassa a jelzett okmányt,
6. melyet azután Ő felsége aláírni kegyeskedik.
7. A zárkő elhelyeztetik s ennek tartama alatt
8. Ő felségének az építkezésnél közreműködött művészek s építési vállalkozók bemutattnak.
9. A zárkő elhelyezése után Ő felsége erre kalapáccsal hármat üt.
10. Ugyanezt teszik a jelenlevő méltóságok.
11. Ezután Ő felsége kíséretével a palota megtekintése céljából körútra indul, mely alkalommal őt a m. kir. Curia, illetve a kir. ítélőtábla elnöke kalauzolja. Ennek befejeztével a nagy csarnokba tér vissza, hol
12. az igazságügyminiszter köszönetet mond Ő felségének megjelenéséért, mire Ő felsége kíséretével eltávozik.³⁸

A meghívottaknak teljes díszben, vagy ha „díszmagyarral” nem rendelkeztek és egyenruhát sem viselhetek, frakkban fehér nyakkendővel kellett megjelenniük a rangos eseményen.

Az ünnepség napján Ferenc József fogadására az előcsarnokban gyűltek össze a miniszterek, az ország zászlósurai, a bíróságok tagjai és a nagyszámú meghívott vendég, köztük József főherceg és Fülöp Szász-Coburg-Gothai herceg.

Őfelségét Erdély Sándor igazságügy-miniszter üdvözölte, és a Justitia szobornál felállított emelvényről mondta el ünnepi szónoklatát:

„Felség, legkegyelmesebb urunk!

Az isteni erő, az isteni sugallat megnyilatkozott a királyi akaratban. Békét alapított, munkára hívott föl.

Főlségednek leghűbb magyar népe szívében kiolthatatlan szeretettel, lelkében a legmélyebb hódolattal engedelmeskedett és megkezdte lelkesült munkáját, hazája nagyságának kiépítését.

Szerény eszközökkel, nehéz viszonyok között indult a munka nagy útjára és haladt előre szívós kitartással. Meghódított nagy területeket a tudomány, a művészet és az anyagi jólét országában. Rövid idő alatt az elsőrangú művelt népek színvonalára emelkedett.

De ez nem lehetett másképp. Munkaedzett karral, bölcs tapasztalattal, népéért dobogó szívvel Felsőged vezette leghűbb magyar népét.

De ez nem lehetett másképp. Munkaedzett karral, bölcs tapasztalattal, népéért dobogó szívvel Felsőged vezette leghűbb magyar népét.

A számadás éve letelőben van. Hogy szabad a magyar nép, hogy akadálytalanul érvényesítheti alkotó erejét, hogy alkotott nagyot – sokat és halad előre csodás gyorsasággal, ki fogja tagadni.

A nagy számadásnak utolsó tétele, íme itt van, az országnak igazságügye. Középkori romok a kiindulási pont s egy negyedszázad alatt mily messze haladtunk.

Igazságügyünknek a nehezebb része immár ki van építve. A mi még hátra van, önként következik, föltartani, késleltetni nem lehet.

Mindjárt a kezdet kezdetén beláttuk azt is, hogy a hely hol kimondatik, fényét, súlyát emeli az igazságnak. Hiszen hajdan a legfényesebb helyről, a királyi trónjáról hangzott a vitás kérdésekben hozott királyi ítélet.

Az 1870-ik évben – 26 év előtt elkészült az első terv – a mely felső bíróságaink elhelyezésének szembeötlő hiányosságán segíteni lett volna hivatva.

Nem titkolhatjuk el szívünk mélyreható örömét s szemünk az öröme, a hálának könnyeivel telten fordul Fel-

séged legmagasabb személye felé. Íme, be van fejezve ismét egy nagy mű, a mely örökké hirdetni fogja a késő nemzedéknek, hogy szerette hű magyar népét.

Legkegyelmesebb uram, királyom, alázattal esedezem, tegye le az igazságszolgáltatás e templomának zárkövét. Kalapácsütésének tiszta ezüst hangjai zengeni fognak örökké e fényes termekben, hirdetni fogják a magasztos hivatást, melyre szánva vannak, s uralkodni fog itt az isteni igazság, melyet Felségednek minden cselekménye világszerte hirdet.⁷³⁹

Az igazságügy-miniszter „szép beszédére” Ferenc József így válaszolt:

„Szívesen jöttem az igazságszolgáltatásnak szentelt e szép palota zárkövének letételére.

A magyar felsőbíróságok az igazságügy tisztaságát mindenkor magasra tartották s nem kétkem, hogy áthatva magasztos hivatásuktól, valamint szem előtt tartva, hogy ítéleteiket nevemben hirdetik, ez új épületben is mindenkor csak a törvény és igazság fogja vezetni önöket és utódaikat, birói kötelmeik teljesítésénél.”

Éljenzés követte az uralkodó szavait, majd Czorda Bódog a Kúria alelnöke felolvasta a zárköbe illesztendő okiratot:

Első Ferenc József

Ő császári és apostoli királyi felségének dicsőségteljes uralkodása

*Dr. Wekerle Sándor
miniszterelnöksége,*

Dr. Szilágyi Dezső

igazságügyi miniszter működése alatt

a törvényhozásnak 1893. évi XIII-ik törvénycikkével, a magyar királyi kúria, a budapesti királyi ítélőtábla és a budapesti főügyészség részére építeni rendelt budapesti igazságügyi palota az 1896. évben, midőn a magyar állam ezeréves főnnállása ünnepeltetett, elkészülvén, annak

zárókövét

Első Ferenc József

*Ő császári és apostoli királyi felsége,
losonci báró Bánffy Dezső
miniszterelnöksége alatt,*

Erdély Sándor

*igazságügyi miniszter működése idejében, midőn
nárcai Szabó Miklós*

a magyar kúria elnöke,

vértessaljai Vértesi Sándor

a budapesti ítélőtábla elnöke, és

Hammersberg Jenő

budapesti főügyész volt,

*az országgyűlés tagjainak és nagyszámú meghívottaknak
jelenlétében*

1896. évi október hó 20-ik napján tette le.

Ezen épület, mely Hauszmann Alajos műegyetemi tanár tervei szerint készült, látható jele, s maradjon is hosszú

időkön át emléke,

a magyar nemzet

mindenkor tanusított törvény tiszteletének, jog- és igazság-szeretetének, mely egyik főtényezője volt annak, hogy a haza évszázados küzdelmek dacára főnnállásának ezredik évében önálló állami létének kiváló korszakát érte meg.

Jogfejlődésünknek ne véghatára légy te zárkó, hanem egy új, a múltak tapasztalatain okuló még hatalmasabb kor-

szaknak jelző oszlopa.

Mindenható! Ne engedd csüggedni a birói erénynek teljes önfeláldozását követelő gyakorlatában azokat, kiknek hivatása az ezeréves alkotmány-szabta úton hozott törvények alapján az igazságot kiszolgáltatni, hanem erősítsd meg törvénytudásukat és vezéreljed őket az igazság szeretetében, e nemzetnek a közjóért való áldozatkészségét pedig tartsd meg oly mérvben, a minőben az, ez alkalommal is nyilvánult, midőn ezeréves jogérzetének és törvénytiszteletének sugallatát követve, az igazságszolgáltatásnak ez épületet emelte. Hallgasd meg könyörgésünket s kísérje mindenkor

áldásod hazánkat.

Kelt Budapesten, 1896. évi október hó 20-án.

Ezt az okmányt Ferenc József és a két herceg írta alá, majd Darányi Ignác földművelésügyi miniszter érctokba zárva a fülkébe helyezte, a pallérok pedig ráillesztették a kőlapot. Az okmány befalazása után az uralkodó és kíséretének tagjai, valamint a megjelent főméltóságok egy ezüst kalapáccsal „az építés befejezését jelző három kalapács ütést ejtették meg a zárkövön”.

A zárkőletéti szertartást követően bemutatták az uralkodónak „azokat a művészeket és iparosokat, a kik a palota építésében részt vettek. Így Hauszmann Alajost, Lotz Károlyt, Senyéi Károlyt, Zala Györgyöt, Stróbl Alajost, Neuschloss Marczelt és Neuschloss Ödönt, a kiknek ő felsége megelégedését nyilvánította. A király azután megtekintette kíséretével a palota belsejét. A kúria és a tábla elnökeinek vezetése mellett bejárta az összes termeket s dél felé járt az idő, a mikor a közönség lelkes éljenzése közt kocsijába ült s elhajtattott [...]”⁷⁴⁰

5. „Az igazság uj otthona”

Az épület „minden ízében jelenkori épület, mely azonban az ó-kori építészet elemeire és arányaira támaszkodik”. A méltóságteljes épületbe hatalmas előcsarnokot (hossza 40, szélessége 18, belmagassága pedig 23 méter) terveztek, hogy „ünnepélyes összejövetelek alkalmával méltó

följáratul szolgálhasson”. A gazdagon aranyozott és stukkóval díszített dongaboltozatra „Lotz Károly mester festette nagy freskó képét”.⁴¹ Ebben a nagy csarnokban kapott helyet Justitia szobra, amelyet Ströbl Alajos mintája után kékes-fehér carrarai márványból faragtak Paolo Tricornia di Ferdinando carrarai műhelyében.⁴² „Strobl nem a konvencionális Justitiát választotta mintának, inkább költői felfogásból indult ki; ő egy fiatal, szép, a szűzieség benyomását keltő ülő női alakot mintázott egyszerű, keresetlen mozgással, melynek ruházata széles kezeléssel simul testéhez.”⁴³

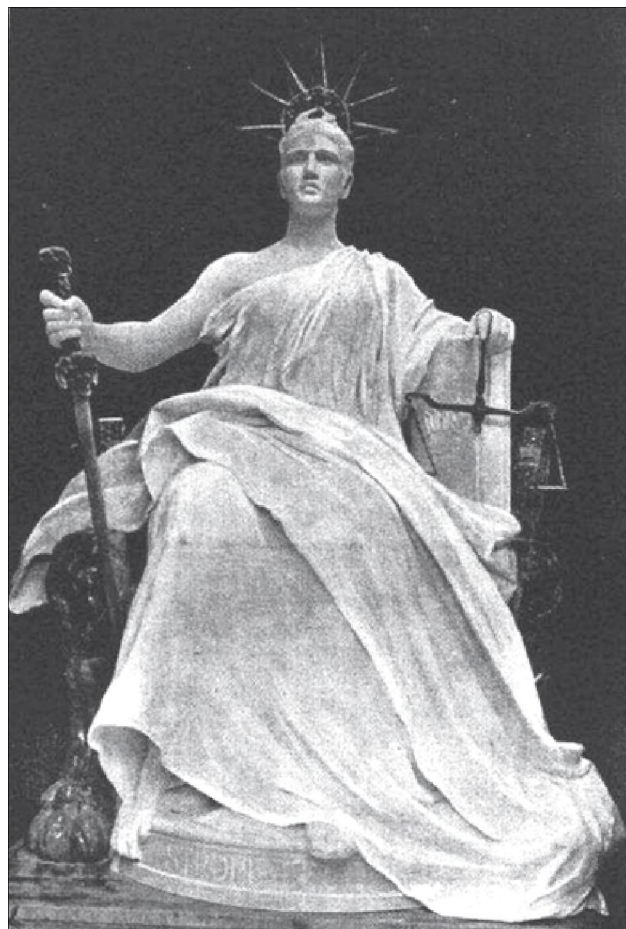

Justitia diadala (Lotz Károly mennyezetfreskója)⁴⁴

Az Igazság nőalakja antik támlás széken (Curulis Stella) ült, amely sárga csiszolt márványból készült. A szobor alapterülete 4 m², magassága 3 m, súlya pedig 12 000 kg. Az egészet egy kőből faragták, a felmerült költségek 14 000 forintot tettek ki. Komor Marcell szerint „A szék, a jelvények régi hagyomány szerintiék, maga az alak minden ízében modern; igazi szalonbeli nő, a melynek finom arcvonásaiból mélységes szellem, gyöngéd lényéből hatalmas akaraterő sugárzik ki.”⁴⁵

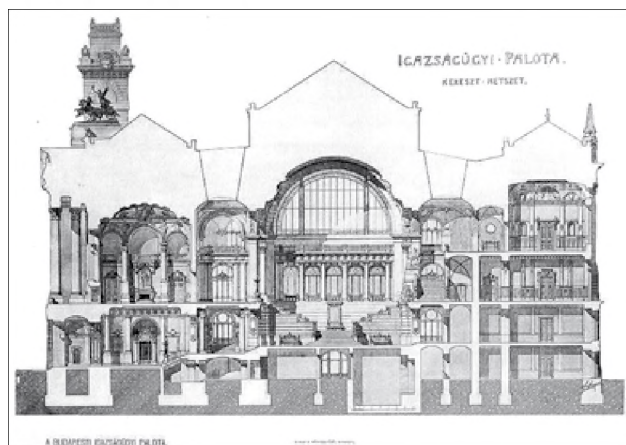
Az Igazságügyi Palota Justitiája az igazságosság jelvényeit tartja két kezében: jobbjában a pallost, baljában pedig az igazság mérlegét és törvénykönyveket. Justitia a pallossal (karddal) elválasztja egymástól a jót és a rosszat, illetve a pallos (kard) az élet és a halál feletti bírói hatalomra is utal. Az elfogulatlanságot és az igazságtevést jelképező kétkarú mérleg egyiptomi eredetű, a „Két Igazság” alvilági csarnokának mérlegére utal.⁴⁶ A Justitia kezében lévő mérleg két serpenyője rendszerint egyenlő magasságban függ, amely azt jelzi, hogy az ítékezés révén az egymással szemben álló érdekek kiegyenlítésre kerülnek, illetve hogy a megsértett jogrend helyreállítása is megtörténik. A mérleg a törvény előtti egyenlőség megtestesítője is.

Az Igazságügyi Palota a magyar királyi Kúria mellett a budapesti kir. ítélőtábla helyiségeiül, valamint a koronaügyészség és a kir. főügyészség céljaira is szolgált. A helyiségeket ennek megfelelően csoportosították: a nagy csarnoktól jobbra kapott helyet a Kúria, míg balra kerültek az ítélőtábla helyiségei. A Kúria díszterme az előcsarnok felett, az ítélőtábláé pedig a második emeleten helyezkedett el.

Az Igazságügyi Palota Justitiája

Az alsó földszinten a raktárt, irattári, nyomdai és fűtő helyiségeket alakították ki, és itt voltak tisztviselői és szolgálakások. A felső földszint a kir. főügyészség és a koronaügyészség hivatalos helyiségeinek, valamint a királyi ítélőtábla és a Kúria irattári, kiadó, iktató és egyéb helyiségeinek nyújtott helyet.

A budapesti Igazságügyi Palota, 1901⁴⁷

Az első és a második emeleten tárgyalótermek, tanács- és bírói szobák voltak, valamint az ügyvédek, a felek és a tanúk „befogadására” szánt helyiségek, mégpedig aszerint csoportosítva, hogy a Kúria vagy pedig az ítélőtábla cél-

jaira szolgáltak. A tanácsstermeket „szobrászművekkel és aranyozással” díszítették.

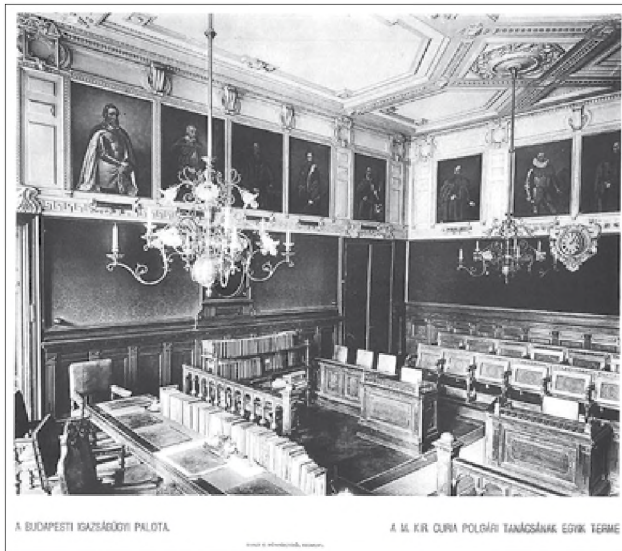
„Az igazságügyi palota belső fölszerelése és bútorzata az épület céljának és méltóságának megfelelően készült. Különös súlyt vettem a dísz- és tanácsstermekre. Az utóbbiakat magas faburkolat fedi, a bírói asztal emelvényen áll, csinos korlát foglalja azt körül és mivel a termeket a *szóbeliség* szükségleteihez képest rendeztük be, gondoskodva van a vádló és védő, felperes és alperes ügyvédeknek, valamint a közönségnek helyeiről is. A bútorok tölgyfából készültek, a székek ülései és háttámlái pedig bőrrel vonják be. Mind a termék bútorainak, mind az elnöki és tanácselnöki helyiségek berendezésénél kevésbé a díszre, mindinkább a szolidaritásra és stilszerű kiképzésre vettem a főszólyt [...]” – írta Hauszmann Alajos a berendezésről.⁴⁹

Az elnökség az első, a másodelnök pedig a második emeleten kapott helyet. Az elnöki szobához előszoba, váró-, fogadó- és dolgozószoba is tartozott, valamint egy toalette és egy gardrób. Az elnöki termék felszerelése „megfelel az állás méltóságának – nem annyira a fény és gazdagság, mint inkább a szoliditás és nagyuri kényelem tükröződik vissza”.⁵¹

Az Igazságügyi Palota megnyitását követően jelles látogatókat is fogadott. 1897 júniusában a főváros vendége volt Csulalongkorn sziámi király, aki Budapest nevezetességei közt az Igazságügyi Palotát is megtekintette. A pompás előcsarnok „remek díszítéseit sokáig nézte. Majd fölment az emeletre, a kúria dísztermébe, a hol azonnal megismerte királynéknak arcképét [...]”.⁵²

1897 szeptemberében Vilmos német császár magyarországi látogatásakor szintén felkereste az ítélkezéshely hely adó új épületet. A császár Ferenc József, Erdély Sándor igazságügy-miniszter, Szabó Miklós kúriai elnök, Vértesy Sándor kir. ítélőtáblai elnök, Hammersberg Jenő kir. főügyész és Hauszmann Alajos társaságában járta be az épületet.⁵³ A Kúria dísztermébe érve arról kérdezte Szabó Miklóst, hogy milyen gyakran tartanak ott üléseket. „Csak ha elvi jelentőségű határozatokat kell hoznunk” – hang-

zott az elnöki válasz.⁵⁴ De nem csak ekkor, hanem más jeles alkalmakkor is tanácskozott a Kúria a díszteremben. Itt került sor az évnitó teljes ülésekre, a kúria elnökök és a kúriai bírák beiktatására és eskütételére, alkalmanként a koronaügyész beiktatására és eskütételére (például 1930. július 29-én dabasi Halász Lajos esetében).

A Kúria polgári tanácsának egyik tárgyalóterme⁴⁸

A Kúria elnökének fogadóterme⁵⁰

A Kúria díszterme pompás helyszínt kínált tudományos előadások, illetve jubileumi ünnepek lebonyolítására is. Így a budapesti kir. ítélőtábla, amely 1924. december 20-án ünnepelte a kir. táblák fennállásának 200 esztendő jubileumát, a Kúria dísztermében rendezte meg „politikai, jogászai és társadalmi körök képviselői jelenlétében” emlékező ünnepségét. Juhász Andor kir. ítélőtáblai elnök „nagy beszédben ismertette a tábla alapítását és a bírói intézmény fejlődését”.⁵⁶

1928. december 22-én a Hatásköri Bíróság fennállásának huszadik évfordulója és a Hatásköri Bíróság hatáskörének kiterjesztéséről, valamint szervezetének módosításáról szóló 1928: XLIII. tc. életbeléptetése alkalmából Juhász Andor elnökletével tartottak ünnepi teljes ülést a díszteremben. A teljes ülésen a Hatásköri Bíróságnak a Kúria, a Közigazgatási Bíróság, az Országos Földrendező Bíróság, a magyar királyi legfelsőbb honvédtörvényszék és a magyar királyi Munkásbiztosítási Felsőbíró-

sorából választott tagjai teljes számban, továbbá Kraus Kálmán honvéd-koronaügyészi helyettes és Polgár Viktor koronaügyész-helyettes vettek részt.⁵⁷

1936. március 16-án a Magyar Jogász Egylet egykori alelnökére, Baumgarten Nándor egyetemi tanárra, kúriai bíróra emlékezett, az emlékünnepek szintén a Kúria díszterme adott helyet.

A Magyar Jogász Egylet meghívására 1937 áprilisában Anselmo Anselmi, az olasz korporációs minisztérium főigazgatója tartott előadást Budapesten. „Az előkelő és nagy közönség” a Kúria dísztermében hallgatta meg Anselmi előadását az új olasz jogrendszeréről.⁵⁸

1938 októberében Hans Frank német birodalmi igazságügy-miniszter, a Német Jogi Intézet elnöke, Mikecz

Ödön igazságügy-miniszter meghívására és berlini látogatásának viszonzásául Budapestre látogatott. Október 21-én a Kúria dísztermében „A jog fejlődése Németországban” címmel tartott előadást.⁵⁹

A díszteremben tartotta alakuló ülését 1946 júniusában „a demokratikus szellemben újjáalakított” Fiatalokrák Felügyelő Hatósága. A Felügyelő Hatóság részéről Schäffer István arra hívta fel a figyelmet, hogy a háború értékpusztító hatásai következtében jelentősen emelkedett a fiatalokrák kriminalitása. Szakasits Antal iparügyi miniszteri osztályfőnök, a Felügyelő Hatóság új tanácselnöke beszámolt a Szovjetunióban szerzett legutóbbi tapasztalatairól, és „az ottani viszonyokat mintaképpül állította a magyar gyermekvédelem munkásai elé”. Károlyi Mihályné beszédében hangsúlyozta, hogy a gyermekvédelem ügyét szívvel-lélekkel támogatja.⁶⁰

Nevezetesebb perek tárgyalása és az ítélelhozatal szintén a Kúria dísztermében zajlott. Így 1936. február 6-án a hivatali sikkasztással és hűtlen kezeléssel vádolt Dréhr Imre (1889–1936), a Bethlen-kormány népjóléti államtitkárának perében az ítélelhozatalra és annak kihirdetésére a Kúria dísztermében került sor.⁶¹ 1947 júniusában pedig az eredeti tervektől eltérően nem a képviselőház delegációs termében, hanem a Kúria dísztermében kezdte meg a Népbíróságok Országos Tanácsa Donáth György (1904–1947) és társai összeesküvései bűnügyének másodfokú tárgyalását. (Ebben a perben 1947. július 2-án született meg az ítélet.)⁶²

A Legfelsőbb Bíróság 1949. november 18-i teljes ülésén az elnöklő Somogyi Ödön másodelnök a Kúria díszterméről a következőket mondta: „Ebben a teremben tették le régebben évtizedeken át a régi Kúria bírái is az esküjüket. Azóta még a terem képe is megváltozott. A székek most egyenlő sorokban vannak elhelyezve, ezzel is a törvény előtti egyenlőség nyer kifejezést. A felszabadulás előtt a széksorok egymás fölé voltak helyezve, jelképezve azt, hogy a Kúria a népen felül levő, a kiváltságos osztályoknak a bírósága volt, ahova egyébként a nép fiainak ügyei csak ritkán kerülhettek fel.

Akkor a székek nyugat felé voltak fordítva, ami jelképezte azt, hogy a régi bírák a németből csaknem szósz szerint lefordított törvényeket idegen szellemben alkalmazták, most a terem képe észak felé van fordítva, afelé az ország felé, a Szovjetunió felé, melynek győzelmes hadseregének köszönhetjük, hogy ma itt a Népköztársaságra, annak Alkotmányára tehetünk esküt.”⁶³

6. Vélemények az Igazságügyi Palotáról

„Az az igazságszolgáltatás, melynek ily palotát tud az ország építeni, fejlett, magas színvonalon álló, a haladással és a kor szellemével lépést tartó lehet csak. Azok a bírák, akiknek az új otthonban fényes termeket rendeztek be, nem állanak a külföld bírái mögött. Magyar judikaturánknak nincs miért restelkednie” – méltatta az épület üzenetét az *Ügyvédek Lapja*.⁶⁴

E méltató szavak mellett azonban kritikák is érték „az igazság új otthonát”: „[...] a fény, már a mennyiben külsőleg is jelentkezik, csak a szem megtévesztésére alkalmas és szinte kellemetlen, ha a verőfényes, pompás tanácsstermekből, a bírák szobáiból, a karrarai márványlépcsőkön le azokba az oduszerű, sötét zugokba kell lépniük, melyek az építész tervében talán szintén termek czimén szerepeltek, de a mikorára elkészültek, olyanokká lettek, mintha a Ferencziek terén volt régi épület pinczehelyiségeivel akarnának versenyezni.”⁶⁵

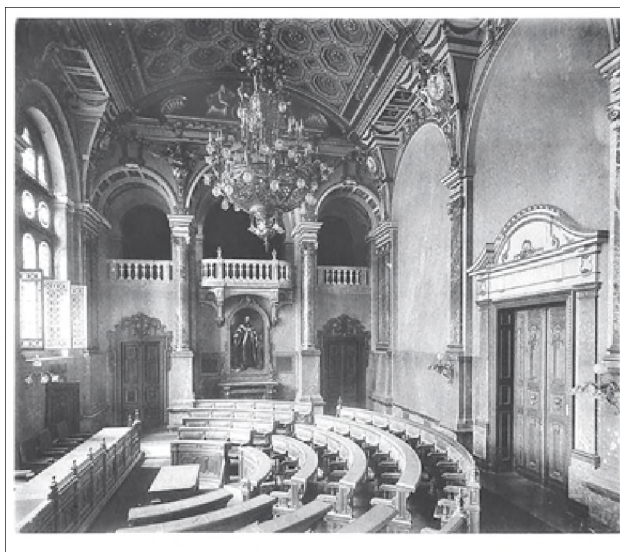
És a kritikák sora folytatódott. Ezek közül különösen *A Jog* című szaklap nem fukarkodott a bírálattal:

„A főbejárón át belépve, elragadtatással szemléljük a

keleti fényben tündöklő előcsarnokot. Semmi kifogásom e pompa ellen, bár csak minden albirónak tárgyalási terme is hason módon hirdetné államiságunk és igazságügyünk dicsőségét. Akkor nagy és hatalmas nemzet volnánk, tiszteletet és bizalmat gerjesztve barátainknál, félelmet ellenfeleinknél. [...]

De a mámor nem tart soká. A fejedelmi bőkezűséggel díszített vestibule több százezer forintba került, de vajjon mi annak a gyakorlati célja, mi az alapeszméje? Kiengesztelődünk a költséggel azon feltevés mellett, hogy az épület többi részei is hason bőkezűséggel lesznek berendezve, hogy minden terem, szoba, bútordarab majd azt beváltja, a mit ezen ritka és remek látványszámba menő előcsarnok ígér. Tehát csakis azon megjegyzésre szorítokozunk, hogy felsőbbíróságaink tagjai ezen márványcsarnoknak gyakorlati hasznát nem igen fogják élvezni. Mert legcélszerűbb volna itten a mindennapi ülésközbeni szünet alatt elsétálgatni, cigarettázni és friss levegőt színi. Ez azonban teljesen ki van zárva, mert a vestibule télen nem lesz fűtve és két esetleg három emeletet fel és lemászni, hogy ezen élvezetben részesüljön, erre vajmi kevés bíró lesz kapható.

Biztosnak véltem, hogy a minden modern háznak immár nélkülözhetetlen alkatrészét képező lift itt sem fog hiányozni. A jó 3 emelet magasságú épület, a bírák előre

A Kúria díszterme az Igazságügyi Palotában⁶⁵

haladt kora és az aránylag igen csekély költség [...] ezt valószínűsítették. [...]

Ép oly díszesek a Curia elnökeinek fogadótermei és a nagy tanácsterem, mely még egy angol látogatót is felkellesztette. Egyáltalában mindaz, a mi hivatva van a nagy közönség érzekeire hatni, stílszerűen és tetszetősen van berendezve. A célszerűség azonban már itt is sok kívánni valót hagy hátra. A nagy díszteremben például az egyes bírák ülései oly szűkre vannak szabva, hogy testesebb bíró alig fér el bennök. Sürgősen alkalmazandók a tanácskozási termeknél a párnázott kettős ajtók, mert ma az Ítélethozatalnál az egész tanácskozás és szavazás kihallatszik az előszobába, úgyhogy kár volt ezért a feleket és ügyvédek kiküldeni. [...]

A főbaj a tanácstermekben elhelyezett tanácskozási asztaloknál tapasztalható. Eddig e célra patkóalakú széles nagy asztalok, kényelmes karosszékekkel voltak használatban. Az új tanács-asztal ellenben valószínűleg a majdani, szóbeliségen alapuló új perrendtartásra való tekintettel, mely azt követeli, hogy bíró és ügyfelek egymást szemtől szembe lássák, keskeny és egyenes, úgy hogy a curiai hét [...] bíró egy sorban és pedig háttal az ablaknak kénytelen ülni. Tekintve már most, hogy a tanácstermek legnagyobb részében majdnem elviselhetetlen légmozgás tapasztalható, a bírák majdnem kivétel nélkül erős meghűlésnek és súlyos betegségeknek vannak kitéve. [...]

A keskeny tanácskozási asztal szükségessé teszi más bútordarabok igénybevételét, mert az akták az asztalon el nem férnek; ezenfelül nincs gondoskodva a segédkönyvek, törvények stb. elhelyezésére szolgáló polcokról, mindezt tehát a meglévő ócska bútortól kellett pótolni, a mi a terem stílszerű berendezéséhez nem illő és néha már a színek és az állványok nagyságának különbözősége folytán is komikus látványt nyújt.

Az ügyvédek asztalai elég csinosak, azonban oly kicsinyek, hogy azokra akták és könyvek, melyek felebbe-

zésre és tárgyalásra nagyobb számmal szoktak elvitetni, el sem férnek. A hallgatóságnak szánt hely is oly szűk, hogy már több tanú is alig fér el; a közönség pedig teljesen kiszorul. [...]

Az alapeszme helyes: minden bíró viselje gondját a neki kiosztott pereknek és ebből válogassa a hetenkin-

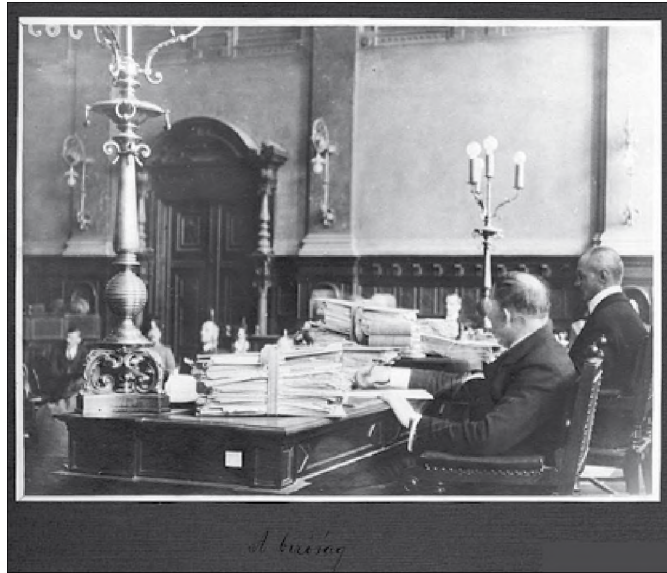
ti előadásra bejelentendő darabokat, melyeket majd a szolgálval lakására vitethet; a hivatalban dolgozni már azért is lehetetlen, mert ezen kis szoba 10-12 bírónak közös szobája. De annál silányabb a kivitel. Az egyes regálék oly szűkek, hogy azokban már alig egy vaskosabb aktacsomó, annál kevésbé pedig az összes kiosztott percsomó férhet el. [...]

Vannak ügyvédi szobák is; rájuk lehet azonnal ösmerni a bútorteljes hiányából. Ócska bútorreklamációra adott volna okot, – tehát jobb ennél a semmi. Egy ily szobán

keresztül Ő Felsége is haladt, csakhogy akkor a szomszéd terem bútoraik takarták a hiányt. [...]

A félemeletlen vannak a segédhivatalok elhelyezve, de csak rövid idő óta; mert kezdetben a földszinti helyiségek voltak nekik szánva, csakhogy azokban csakhamar furcsa tapasztalatokat tettek: a falakról csurgott a víz, a padlón pedig egerek és patkányok hirdették az új aerát. Így csak az irattár egyik részének jutott a szerencse, földszinten, sötét és télen fűthetetlen helyiségekben és egy keskeny, teljesen sötét lépcsőn az irattári személyzetnek alkalmat nyújtani lámpás segítségével és tornászati műveletekkel az akták kiböngészni és az építészek dicsőségét zengeni. Szerencsére a patkányok és egerek lényegesen könnyítendik majd az irattári tiszték feladatát, mert a hol nincs ott ne keress. [...]

Az elnökök már késelem nélkül informálódtak a sok-sok apró-cseprő, de azért nem kevésbé fontos bajról, be is látták a sok visszasságot és kértek is orvoslást az igazságügyi kormánytól, de ott a stereotyp választ hallották: nincs pénz! [...]

A bíróság a Tisza-perben (1920–1921)⁶⁶

Az Országház tér az Igazságügyi Palotával (1927 után)⁶⁸

Örömünkre szolgál, ha e néhány igénytelen sor is hozzájárulna ahhoz, hogy a márványoszlopos vestibule mellett a többi helyiség is hirdesse egy bölcs és nagyra törő igazságügyi kormányzat dicsőségét.⁷⁶⁷

A *Jogtudományi Közlöny* néven jelentkező másik szakfolyóirat több írásában is foglalkozott az épület vélt adósságaival. Így nem sokkal az épület átadása után, 1898 decemberében az Igazságügyi Palota felszereltségének hiányára hívták fel a figyelmet: „Nem régi épület és mégis egy tekintetben oly kevéssé modern, mondhatni szegény, mintha a legutolsó kis falusi járásbírósgót fogadná be. Ugyanis e nagyszerű, több millióra került épület legtöbb termébe sem villamos, sem gázvilágítás nincs bevezetve, úgy hogy a bírák és ügyfelek egy-egy gyertya halavány világításánál kénytelenek a szemüket rontani. Nem oly költséges dolog, hogy még most is nem lehetne e hiányt pótolni.”⁷⁶⁹

Kevéssel az első világháború előtt ugyanez a lap ekként formulázott: az Igazságügyi Palota ugyan „a fővárosnak talán legszébb, legstilszerűbb” épülete volt, ám megnyitását követően csakhamar kiderült, hogy „egyben céljának legkevéssé megfelelő épülete”. Félő volt ugyanis, hogy különösen a polgári perrendtartásról szóló 1911:I. tc. hatálybalépését követően a tárgyaló- és tanácskozótermek kevés száma meg-

nehezíti a peres eljárások menetét. „Nyilvánvalóan példa nélkül való állapot” volt az is, hogy „a bíráknak nem jutott” elegendő „hivatali helyiség” sem. Mivel a „villamosvilágítás” továbbra sem működött, légszuszvilágítás pedig csak igen kevés helyiségben volt, „a hivatali időn belül gyertya- és kőolajvilágítás mellett teszik tönkre szemüket a legfőbb bíróságnál működők, a tárgyalások pedig olyan világítás mellett folynak le, amelyhez viszonyítva a Rembrandt-iskola clair-obscurje a legmodernebb impresszionisták pleinairjével is diadalmasan versenyre kelhet”.⁷⁰

Ybl Ervin szerint „Mind forma-, mind térképzés tekintetében kétségtelenül az Igazságügyi Palota Hauszmann legsikerültebb alkotása. Működésének 40 éves jubileuma alkalmából 1914. május 2-án a nagycsarnokban tartott ünnepély után a homlokzat jobb oldali pilonja oldalán arcvonásait megörökítő emléktáblát helyeztek el. A szürke márványkeretű ércdombormű Pásztor János alkotása 1913-ból, a táblát Tóry Emil tervezte.”⁷¹

7. Az Igazságügyi Palota a második világháború után

Az Igazságügyi Palota épületét a második világháborút követően a Központi Múzeumigazgatóság állíttatta helyre. A munkálatokat Csánk Elemér építész irányításával a Magasépítési Beruházási Vállalat végezte. Csánk a hauszmanni építészet lehangsúlyosabb elemeinek megőrzésével egybefüggő teremsorokat alakított ki az egykori tárgyalótermekből és munkaszobákból.

Az építkezés során érintetlenül maradt az előcsarnok, az aula és a díszterem, 1951-ben lebontásra került viszont a

Justitia-szobor, amelynek helyére hatalmas transzparenst függesztettek. Justitiát megfosztották ó-római karakterű orosz-lános trónjától, és sajnos, ma sem lehet tudni, hogy mi lett a trónus sorsa.⁷² A Justitia-szobor – kiteve az időjárás viszontagságainak, és így pusztulásra ítélve – a Károlyi-palota kertjébe, majd a Pest Megyei Bíróság (ma Budapest Környéki Törvényszék) Thököly úti épülete elé került. 1983 óta a Legfelsőbb Bíróság, majd Kúria előcsarnokában áll.

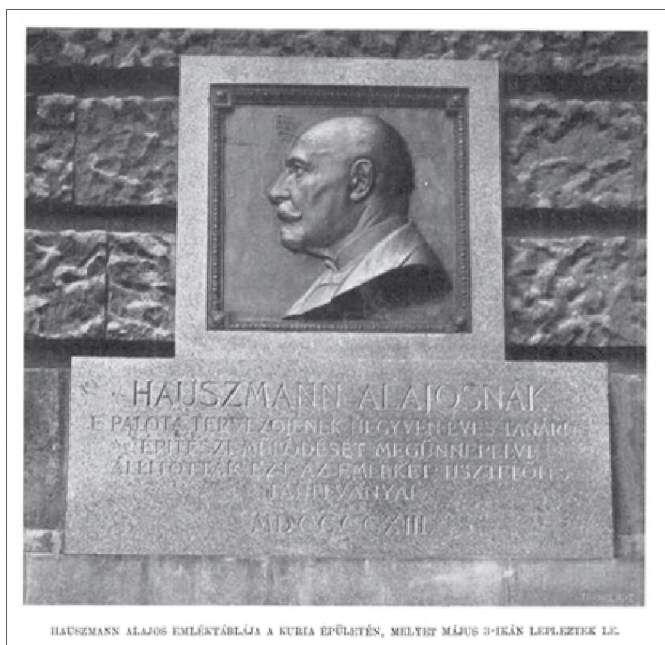
Az Igazságügyi Palota díszes épületét a Magyar Munkásmozgalmi Intézet kapta meg. Az Intézet irányítása alatt 1949-ben megnyílt az épület na-

gyobbik részében a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum, amely egész 1956-ig fennállt.⁷³

A legfőbb bírói fórum (immár a Legfelsőbb Bíróság) 1951-ben költözött át az Igazságügyi Palotából a volt Közigazgatási Bíróság épületébe (I., Fő u. 1.). 1951. április 21-én a Munkásmozgalmi Intézet megbízást adott az épület homlokzatának felújítására. A benyújtott tervdokumentáció 1951. augusztus 17-én kapta meg az építési hatósági engedélyt.

1951. augusztus végéig valamennyi bíróságnak – minden berendezési tárgyával, festményeivel és szobraival, teljes könyvtárával és irattárával – ki kellett költöznie az Igazságügyi Palotából. De az épületben maradt többek között egy Thék Ede által készített ülőbútor-garnitúra és asztalai, a Kúria könyvtártermeinek könyvszekrényei, valamint az épület „új gazdái” megőrizték a kir. ítélőtáblai szárnyon a Szalay utcára néző tanács terem teljes berendezését, eredeti elrendezésben, mert ebben a tárgyalóteremben ítélték el Rákosi Mátyást 1935-ben.⁷⁵

1957 áprilisában a Közületeket elhelyező bizottság a volt Kúria kétharmadát az előcsarnokkal együtt az új-

Hauszmann Alajos emléktáblája a Kúria épületén

1952. március 9-én Rákosi Mátyás 60. születésnapja alkalmából az Intézet nagyszabású tárlatot nyitott⁽⁷⁾

A Kúria mai épülete (V., Markó utca)

onnan alapított Magyar Nemzeti Galériának utalta ki. Egyharmadában – az Alkotmány utcai részben – pedig a Párttörténeti Intézet folytatta munkáját. A nagyközönség számára 1957 októberében nyílt meg először a Nemzeti Galéria.⁷⁶

1957 novemberében Mihályfi Ernő, a *Magyar Nemzet* akkori főszerkesztője „Legyen a vár a kultúra vára” címmel a következőket írta: „Helyezzünk el kulturális intézményeket, könyvtárakat, múzeumokat, tudományos kutatóintézeteket, kiállító helyiséget a Várban. Két célt érünk el ezzel egyszerre: nemcsak a ma már nyugtalanítóan időszzerűtlen rom épülne fel, hanem [...] helyet biztosítanánk olyan kulturális intézményeinknek is, amelyeknek elhelyezése ma már halaszthatatlan [...]”⁷⁷

A javaslatot illetékes helyen fontolóra vették, és 1959-ben kormányhatározat jelölte ki a Budavári Palotát a Nemzeti Galéria végleges helyszínékként. A Vár elhúzódo helyreállítására azonban a költözködés

csak 1973-ban kezdődhetett meg. A Néprajzi Múzeum a Minisztertanács 1973-ban hozott határozatának megfelelően 1974-ben kezdte meg a költözést az egykori Igazságügyi Palotába.

Az épület déli részében (az egykori Kúria és a Koronaugyészség helyén) 1957-től 1989-ig az MSZMP Párttörténeti Intézete, 1989-től 1998-ig a Magyar Szocialista Párt Politikátörténeti Intézete, 1998-tól a Politikátörténeti Intézet kapott helyet.⁷⁸

1980-ban a Legfelsőbb Bíróság akkori elnöke, dr. Szilbereky Jenő elérte, hogy a Legfelsőbb Bíróság három évtized után visszaköltözzön az „igazságügyi negyedbe”, és a Fellner Sándor által tervezett Igazságügyi Minisztérium volt épületében (V., Markó u. 16.) kapjon elhelyezést. A leg-

főbb bírói fórum, amely 2012. január 1-étől ismét a Kúria elnevezést viseli, jelenleg is ebben az épületben működik.

A Kúria 2015. május 11-én – több mint fél évszázad elteltével – a régi Igazságügyi Palota kúriai dísztermében tartott teljes ülést.

A Kúria 2015. május 11-i teljes ülése⁷⁹

Jegyzetek

¹ ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar, Magyar Állam-és Jótörténeti Tanszék. ORCID ID: 0000-0003-3420-2260

² A Justitia szobrát ábrázoló molinó avatására a Kúria által szervezett „Bírói épületek egykor és ma” című konferencia keretében került sor 2013. április 5-én.

³ Nagy Lajos – Bónis György: *Budapest története a török kiűzésétől a márciusi forradalomig*. Szerk. Kosáry Domokos, Budapest, 1975, Akadémiai Kiadó, 182. p.

⁴ Pásztor Mihály: Buda és Pest a török uralom után., In *Statistikai Közlemények*. Szerk. Illyefalvi Lajos, 73. kötet, 1. szám, 62. p.

⁵ <http://budavar.btk.mta.hu/hu/utcak-terek-epuletek/orszaghaz-utca/85-orszaghaz-utca-28-klarissza-kolostor-orszaghaz-mta-intezetek.html> [2017. január 15.]

⁶ A Belváros romjai. In *Vasárnapi Ujság*, 1897. február 7., 44. évf., 6. szám, 87. p.

⁷ Lyka Károly: A Kúria új palotája. In *Uj Idők*, 1896. július 12., 2. évf., 29. szám, 39. p.

⁸ <http://helyituriista.blogspot.hu/2009/11/idoutazo-belvaros-iii-resz.html> [2013. szeptember 10.]

⁹ Az Ürményi-házat Ürményi József országbíró számára építette 1812-ben Kasselik Fidélt építész.

¹⁰ A cs. kir. törvényszékek megszüntetését, a magyar királyi Kúria visszaállítását az *Októberi Diploma* (1860) helyezte kilátásba. A Kúria ünnepélyes visszaállítására 1861. április 3-án került sor.

¹¹ A Kúria régi épülete a millennium idején olcsó szálláshelyül szolgált, majd 1897-ben, a belváros szabályozása idején lebontották.

Helyére 1899 és 1902 között Királyi Bérpalota épült Korbl Főris és Giergl Kálmán tervei alapján. A régi Kúria emlékét a Curia utca őrzi, amely nevét 1874-ben kapta (korábban Iskola utcának hívták).

¹² Hol lesz az új kuria, *Hölgyfutár*, 1864. június 25., 15. évf., 74. szám, 598. p.

¹³ B.: A pesti Kuria-épületről. In *Vasárnapi Ujság*, 1864. június 5., 11. évf., 23. szám, 219. p.

¹⁴ A nyelv művelők nehezen békéltek meg az „igazságügyi palota” elnevezéssel, amelyet „irodából kikerült mesterséges szóalkotmány”-nak, illetve a német *Justizpalast* „szolgai fordításának” tartották. Antibarbarus: Törvényház, országház, pályaház. In *Magyar Nyelvőr*, 1897. 26. évf., 415–416. p.

¹⁵ A Belváros romjai. In *Vasárnapi Ujság*, 1897. február 7., 44. évf., 6. szám, 87. p.

¹⁶ Az igazságügyi palota építése. In *Themis*, 1871. február 14., 2. évf., 9. szám, 83. p.

¹⁷ *Főrendiházi irományok*. In 1892. IV. kötet, 218–248. szám, Irományszámok 1892-223, 295. p.

¹⁸ Uo.

¹⁹ Ma az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának egyik épülete.

²⁰ *Főrendiházi irományok*. In 1878. X. kötet, 533–564. szám, Irományszámok 1878-558, 252. p.

²¹ *Főrendiházi napló*. In 1878. II. kötet, 1880. március 31. – 1881. június 1., Ülésnapok 1878-167, 344. p.

²² Uj palota a két felső bíróság számára. In *Ügyvédek Lapja*, 1891. június 6., 8. évf., 23. szám, 6. p.

- ²³ Uo. 5–6. p.
- ²⁴ A budapesti felsőbb bíróságok palotája. In *Budapesti Hírlap*, 1891. április 12., 11. évf., 100. szám, 10. p.
- ²⁵ <http://www.bildarchivaustria.at/Preview/7439437.jpg> [2015. október 30.]
- ²⁶ Ezen a telken korábban a katonai társzékér fiókraktára állt, amelyet lebontottak, és a telek 362 000 forint megváltási ár fizetése mellett az igazságügyi tárca tulajdonába került.
- ²⁷ A berlini Reichstagsgebäude 1884 és 1894 között épült.
- ²⁸ Elek Artúr: Hauszmann Alajos. *Nyugat*, 1926. 16. szám <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00401/12415.htm> [2013. március 30.]
- ²⁹ Ybl Ervin Hauszmann Alajos élete és művészete. In *Hauszmann Alajos. Válogatta és szerkesztette: Gerle János*, Budapest, 2002, Holnap Kiadó, 95. p.
- ³⁰ Ma Kossuth Lajos utca (V. kerület).
- ³¹ *Főrendiházi irományok*. In 1892. IV. kötet, 218–248. szám, Irományszámok 1892–223, 296–297. p.
- ³² Hauszmann Alajos naplója. In *Építés a századfordulón*. Budapest, 1997, Gondolat Könyvkiadó, 74. p.
- ³³ Igazságügyi Palota. In *Ügyvédek Lapja*, 1896. október 17., 13. évf., 44. szám, 1. p.
- ³⁴ Komor Marcell: Az új Igazságügyi Palota. In *Vasárnapi Ujság*, 1896. október 25., 43. évf., 43. szám, p. 716.
Az új Igazságügyi Palota „szoborműveiről” részletesen írt a *Vasárnapi Ujság* 1895. augusztus 18-i számában, 42. évf., 33. szám, 533–534. p.
- ³⁵ *Budapest műszaki útmutatója 1896*. Szerk. Edvi Illés Aladár, Budapest, 2005, Terc Kiadó.
- ³⁶ A királyi kúria. In *Budapesti Hírlap*, 1896. július 19., 16. évf., 197. szám, 12. p.
- ³⁷ *Jegyzőkönyv a m. kir. Kúriának 1896. évi szeptember hó 1-jén tartott üléseiről*, A m. kir. Kúriának és a m. kir. Kúria polgári szakosztályainak az 1896–1902. években tartott teljes üléseiről készült jegyzőkönyvek, 50. p.
- ³⁸ Igazságügyi Palota. In *Ügyvédek Lapja*, 1896. október 17., 13. évf., 44. szám, 1. p.
- ³⁹ Hauszmann Alajos: A budapesti igazságügyi palota. In *Magyar Mérnök- és Építés-Egylet Közlönye*, 1897. XXXI. kötet, II. füzet, 67. p.
- ⁴⁰ Az igazságügyi palota felavatása. In *Vasárnapi Ujság*, 1896. október 25., 43. évf., 43. szám, 722. p.
- ⁴¹ Lotz Károly festményéről részletes leírást lásd Az új Igazságügyi Palota mennyezeti képe. In *Vasárnapi Ujság*, 1895. október 27., 42. évf., 43. szám, 707. p.
- ⁴² A Paolo Triscornia (1757–1833) szobrász alapította Paolo Triscornia di Ferdinando cég Carrarában bérel márványbányát és márványforgalmazással, valamint szobrászati munkákkal foglalkozott. A bevett módszer szerint Strobl Alajos gipsz- vagy agyagmintáját Carrarába szállították, ahol a Triscornia cég kifaragta a művet márványból, majd a művész leutazott a cég telepére, és a helyszínen hagyta jóvá a kész művet, amely alapján átutalták a munka árát.
- ⁴³ Hauszmann 1897, i. m. 62. p.
- ⁴⁴ <http://epitesforum.hu/megujult-korszeru-teto-vedi-a-neprajzi-muzeum-erteke-freskoit> [2013. szeptember 27.]
- ⁴⁵ Komor 1896, i. m. 716. p.
- ⁴⁶ Az egyiptomi túlvilághítbén a halottak sorsát a mérlegelés döntötte el. A mérleg a „Két Igazság” alvilági csarnokában állt, egyik serpenyőjébe a halott szíve, a másikba az igazságra utaló strucc toll került, és Ozirisz, a holtak bírója akkor hozott kedvező ítéletet, ha az elhunytak könnyű volt a szíve, és a két serpenyő egyensúlyban maradt.
- ⁴⁷ Hauszmann Alajos: *A budapesti Igazságügyi Palota*. Budapest, 1901, Pátria Irodalmi Vállalat és Nyomdai Részvénytársaság, VI. műlap (készítette: DIVALD Károly.)
- ⁴⁸ <http://www.kepkonyvtar.hu/?docId=91402> [2013. szeptember 7.]
- ⁴⁹ Hauszmann 1897, i. m. 64–65. p.
- ⁵⁰ <http://www.kepkonyvtar.hu/?docId=91415> [2013. szeptember 7.]
- ⁵¹ Hauszmann 1897, i. m. 60. p.
- ⁵² A sziámi király Budapesten. In *Budapesti Hírlap*, 1897. június 28., 17. évf., 178. szám, 2. p.
- ⁵³ Vilmos német császár budapesti látogatásának részletes leírásához a program összeállítója megjegyzésként hozzáfűzte, hogy „Ő Felségének bemutatandó középületek s intézmények előjárói, illetőleg mindazok, akik Ő Felsége fogadására [...] megjelennek, magyar díszruhában vagy frakkban dísznyakkendővel jelenjenek meg.” Bugár-Mészáros Károly: *Budapesti Igazságügyi Palota 1893–1896 – Kúria, „az igazság temploma”, Tudományos kutatási dokumentáció (szövegkötet)*, 2013. február–július, 80. p. (*Kézirat*)
- ⁵⁴ Az igazságügyi palota. In *Budapesti Hírlap*, 1897. szeptember 22., 17. évf., 264. szám, 5. p.
- ⁵⁵ http://dka.oszk.hu/038800/038888/1898_Oldal_178_b_nagykep.jpg [2015. október 30.]
- ⁵⁶ A budapesti tábla jubileumi ünnepe. In *Népszava*, 1924. december 21., 52. évf., 286. szám, 13. p.
- ⁵⁷ A húszéves hatásköri bíróság. In *Budapesti Hírlap*, 1928. december 23., 48. évf., 291. szám, 14. p.
- ⁵⁸ Az új római jog. In *Pesti Napló*, 1937. április 8., 88. évf., 78. szám, 9. p.
- ⁵⁹ Frank német birodalmi igazságügyminiszter jogi előadást tart Budapesten. In *Budapesti Hírlap*, 1938. október 18., 58. évf., 235. szám, 9. p.
- ⁶⁰ Károlyi Mihályné a magyar gyermekekért. In *Népszava*, 1946. június 26., 74. évf., 141. szám, 4. p.
- ⁶¹ A Drehr-bünper – újra a kúria elé kerül. In *Pesti Napló*, 1936. június 20., 87. évf., 140. szám, 7. p.
- ⁶² Kedden tárgyalja a NOT Donáthék ügyét. In *Népszava*, 1947. június 17., 75. évf., 134. szám, 6. p. Az ún. Magyar Testvéri Közösség tagjaival szemben hat büntetőeljárás zajlott annak idején. Ez volt a legjelentősebb, ez volt a hatalomszerzésért folytatott kommunista összeesküvés kirakatpere, ami végül a polgári viszonyok fél évszázados eltűnését eredményezte (Zinner Tibor közlése).
- ⁶³ *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez 3.* (szerk. Horváth Ibolya – Solt Pál – Szabó Győző – Zanathy János – Zinner Tibor, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1994, 306–307. p.)
- ⁶⁴ Az Igazság új otthona. In *Ügyvédek Lapja*, 1896. augusztus 1., 13. évf., 31. szám, 1. p.
- ⁶⁵ Uo.
- ⁶⁶ <http://www.kepkonyvtar.hu/?docId=65489> [2013. szeptember 27.]
- ⁶⁷ Felsőbíróságaink új palotája. In *A jog*, 1896. október 25., 15. évf., 43. szám, 303–305. p.
- ⁶⁸ <http://www.kepkonyvtar.hu/?docId=30152> [2013. szeptember 4.]
- ⁶⁹ A budapesti igazságügyi palota. In *Jogtudományi Közlöny*, 1898. december 23., 33. évf., 51. szám, 375. p.
Sajnálatos módon a légszusz- illetve „villámvilágítás” hiánya a XX. század elején is „egyik általános fogyatkozása” maradt „a ragyogó igazságügyi palotának”. A kir. Curia könyvtára. *Jogtudományi Közlöny*, 1907. január 25., 42. évf., 4. szám, 31. p. A 20. század elején hasonló gondokkal küzdött a bécsi Igazságügyi Palota is. A *Juristische Blätter* 1904 januárjában arról írt, hogy a Justizpalast legtöbb helyiségébe nincs bevezetve sem a gáz, sem a villany, „de még csak petróleumlámpára se telik az államnak. Néhány pislogó gyertyafénynél vakoskodik a mostani sötét, borult időben bíró, hivatalnok, ügyvéd egyaránt.” Tout comme chez nous, *Jogtudományi Közlöny*, 1904. január 1., 39. évf., 1. szám, 8. p.
- ⁷⁰ Az igazságügyi palota. In *Jogtudományi Közlöny*, 1911. december 22., 46. évf., 51. szám, 449. p.
- ⁷¹ Hauszmann Alajos tervei és épületei. In *Hauszmann Alajos. Válogatta és szerkesztette: Gerle János*, Budapest, 2002, Holnap Kiadó, 284–285. p.
- ⁷² Bugár-Mészáros 2013, i. m. 13. p.
Justitia szobra mellett volt még két kísérő szobor (Senyey Károly alkotásai), az egyik a Százados úti művésztelepre került szobrászkőanyagának, ahonnan azután eltűnt, a másikat a Fehérvári úti Fővárosi Művelődési Ház kapuja mellé tették, de utóbb annak is nyoma veszett.

⁷³ Gábor István: Egy régi épület új élete – Kúria, Nemzeti Galéria, Párttörténelmi Intézet. In *Budapest*, 1974. június, 12. évf., 6. szám, 16. p.

⁷⁴ http://www.neprajz.hu/kiallitasok/nagy_Rakosi_4.jpg [2013. szeptember 19.]

⁷⁵ Bugár-Mészáros 2013, i. m. 10. p.

⁷⁶ Gábor, 1974, i. m. 16. p.

⁷⁷ Uo.

⁷⁸ Granasztói Péter – Sedlmayr Krisztina – Vámos-Lovay Zsuzsanna: *Átváltozások. Palotából múzeum* (Metamorphoses. From Palace of Justice to Museum.) Budapest, 2012, Néprajzi Múzeum. / KépTár 3./

⁷⁹ Verbóci Patrícia felvétele.

Amikor az igazságügyi szervezetről annak fizikai valójában beszélünk, két tényezőről mindenképp szó esik. Az egyik a személyi állomány, közöttük is elsősorban a bírák. A másik a dologi feltételek, amelyek közül kiemelkednek a házak, azaz a bírósági épületek. E tanulmány az utóbbi elemmel foglalkozik: általában a bírósági épületekkel és a Magyar Királyi Kúria palotájával mint kiemelt épülettel.

Általánosságban elmondható, hogy legszembevethetőbben egy bírósági épületben kapcsolódik össze *a jog és az építészet* világa, így amikor bírósági épületekről beszélünk, jogi és építészeti kérdésekkel egyaránt foglalkozunk. Werner Gephart írja, hogy a bíróság mint épület három szabályrendszert foglal magában: a bírósági szervezet szabályozási rendszerét, ennek hatását az építési technikai szabályokban, és számos olyan absztrakt szabályt, amely egy jogrendszer karakterét meghatározza.¹ Tulajdonképpen egy bírósági épület a jogi normák egy sajátos kivételét jelenti a fizikai valóságban. E közegben így a legalapvetőbb kérdés az, hogy: *Mi szükséges egy bírósági épület megvalósításához?* A válasz összefoglalható néhány lépésben, amelyek mentén eljuthatunk a szervezeti reformoktól a kész bírósági épületig. Ebben a folyamatban a *kiindulási pont* a feladat meghatározása, amely jelen esetben nem más, mint az *igazságügyi szervezet kiépítése*. Ez szorosan összefügg a 19. század második felében Európa-szerte megvalósult bírósági szervezeti reformokkal.

1. Az igazságügyi szervezet reformja

Az 1867-es kiegyezés után az igazságszolgáltatás modernizálása volt az állam előtt álló egyik legfontosabb feladat, amelyhez a kormányzat hamarosan hozzálátott. A folyamat több évtizedet vett igénybe, amelynek állomásait eljárásjogi és szervezeti törvények mutatják. Jól tudjuk, hogy a kiegyezést követően a polgári peres eljárás reformját célzó 1868. évi LIV. tc. az igazságszolgáltatási szervezetet is érintette,² majd pedig döntő lépést jelentett az 1869. évi IV. tc., amely elválasztotta egymástól az igazgatási és az igazságszolgáltatási tevékenységet. Innen külön utakon járt e két tevékenység, amely a következő évtizedekben – lefordítva ezt az építészeti nyelvére – két különböző típusú és funkciójú középület megjelenését vonta magával Magyarországon is: a bírósági és a közigazgatási épületekét.³

1869 után megszülettek az első szervezeti törvények, amelyek alapvetően meghatározták a későbbi magyar bírósági szervezetrendszert, ugyanis az 1871. évi XXXI. és XXXII. törvényekkel létrejöttek az elsőfolyamodású

Megyeri-Pálffy Zoltán

Az igazságügyi szervezet a fizikai valóságban: a Kúria épülete

bíróságok. A következő évtizedek szervezeti reformjai (1876, 1881, 1890,⁴ 1897, 1912) megteremtették a dualizmus korának jól ismert igazságügyi szervezetét, amelynek az ún. *rendes bíróságai* relevánsak a jelen téma szempontjából. Ezek azok az általános hatáskörű, hierarchikus rendszerben működő bíróságok, amelyek *helyhez kötöttek és állandóak* voltak.⁵ E két jellemző nem csupán a működésükre vonatkozott, hanem fizikai létükre is, s ehhez *épületekre* volt szükség.

Az állami igazságszolgáltatási szervezet kialakításakor természetesen nem épülhettek azonnal új, a közigazgatási épületektől elkülönülő bírósági épületek. Nem véletlen, hogy az 1871. évi XXXI. tc. átmeneti intézkedései körében kitért az elhelyezés kérdéssére, s elrendelte, hogy a törvényhatóságok és községek ingyenesen engedjék át az addigi helyiségeket az ítélezés számára.⁶ Azonban ez a helyzet már akkor sem volt kielégítő.⁷ Egyértelmű volt, hogy az új bíróságoknak új épületeket kell emelni.

A szervezet és a funkció összefüggései

A modernizálás tehát ezekben az évtizedekben egy új bírósági szervezetrendszert eredményezett, amelynek fizikai térre is szüksége volt, amit a megfelelő épület biztosított. Egy épület megalkotásánál mindenkor alapfeltétel a *funkció* meghatározása. Egy bírósági épület funkcionalitása esetében az egyik szempont tehát az igazságügyi szervezet struktúrája.

A dualizmus kori rendes bírósági szervezet négy szintű volt (Magyar Királyi Járásbíróságok, Magyar Királyi Törvényszékek, Magyar Királyi Ítéltáblák és a Magyar Királyi Kúria), amelynek mindegyikéhez rendelni kellett egy-egy épületet. Ez *elvileg* négyféle bírósági épületípust jelentett volna, azaz járásbírósági, törvényszéki, ítéltáblai épületeket és a Kúria épületét. A következő időszak építkezései meg is valósították ezeket a típusokat, azonban a célszerűség megkívánta azt, hogy egy-egy fórumot egyazon épületben helyezzenek el, ekképp *többfunkciós*